

Lexikologie, UBK/C0043

LS 2022

Způsob zakončení   zkouška, kombinovaná

Tematické okruhy:

1. Základní poznatky lexikologických disciplín. Předmět lexikologie, postavení lexikologie v systému věd, pomocné a přechodné disciplíny.
2. Základní pojmy: slovo a znak, lexém - lex, sémantém - sémém - sém, lexikální jednotka, pojmenování v systému jazyka.
3. Úvod do lexikální sémantiky. Problematika významu a smyslu lexikální jednotky.
4. Problematika významu a smyslu lexikální jednotky.
5. Slovní zásoba - její členění, vrstvy ve slovní zásobě; systém v lexikální zásobě.
6. Změny ve slovní zásobě (možnosti rozšiřování, onomaziologická báze - příznak - kategorie).
7. Základní slovtvorné kategorie (činitelská, konatelská aj.), slovtvorné procesy - postupy - typy.
8. Vztahy fundace a motivace; derivace
9. Vztahy lexikálních jednotek - vztahy paradigmatické a syntagmatické.
10. Paradigmata. Specifika ko(hypo-/hypero-)nymie, synonymie, antonymie apod.
11. Paradigmatická východiska k polysémii a homonymii.
12. Syntagmata. Dílčí problémy polysémie/ polylexie, homonymie.
13. Víceslovné lexikální jednotky - víceslovná pojmenování, frazeologie a idiomatika.
14. Kolokace, valence, kompatibilita. Členitost lexikálních jednotek.
15. Historický přístup k slovní zásobě, etymologie. Vývoj slovní zásoby češtiny (historický lexikon), vývojové tendence – základní orientace
16. Terminologie a její vztah k lexikologii i lexikografii – základní orientace.
17. Vlastní jména, základy onomastiky.
18. Lexikografie, zásady sestavování slovníků, druhy slovníků.
19. Zásady lexikografické práce, terénní výzkum, lemmatizace
20. Vývoj českého slovníkářství a bádání o slovní zásobě (orientačně).
21. Kvantitativní vztahy a přístupy (orientačně).

- srov. také okruhy ke zkoušce

Požadavky na studenta

(ve zjednodušené formě jsou uvedeny rovněž ve STAGu):

A. Požadavky ke zkoušce (nutno splnit nejpozději den před zkouškovým termínem):

1. formální:

- a) absence na jedné řízené konzultaci je „v toleranci“, pokud posluchač prokáže znalost látky
- b) absence na všech řízených konzultacích neumožňuje složit v daném semestru zkoušku

2. obsahové (lexikografická praxe):

Každá posluchačka/ každý posluchač ověří v databázi lexikálních jednotek (s ohledem na SSSJČ a další podklady).

➤ cca 35 položek na osobu); jde o část vybrané kartotéky (lexikografického souboru) v elektronickém prostředí

3. **metodické** (dílečkové cvičení): každý vypracuje alespoň dvě cvičení

- nejlépe v průběhu semestru (každé min. v rozsahu 1 NS)
- příklady a náměty navrhne na společném e-mailu (ale vlastní iniciativě se meze nekladou!)

Poznámky:

- společná e-mailová adresa (**lexikologicky.seminar@seznam.cz**, heslo: *lexikologie01*)
- podrobnější návod k *lemmatizaci* zašlu na společný e-mail

B. Zkouška:

Je nutno úspěšně zvládnout:

- a) **písemnou část zkoušky**: zahrnuje 20 otázek s variantami a-b-c (lze nahradit ústně v plném rozsahu)
- b) **ústní část zkoušky**: především na základě rozboru vylosovaného textu (podle zadaných okruhů)

Literatura:

Základní:

ČEJKA, M. *Česká lexikologie a lexikografie*. Brno: Masarykova univerzita, 1992.

FILIPEC, J. - ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1986.

- výběr textů k rozboru:

KROBOTOVÁ, M. a JODASOVÁ, H. *Lexikologie a tvoření slov. Cvičení z českého jazyka*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta, 2002

Doporučená:

HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: SPN, 1986, 2. vyd..

HUBÁČEK, J.- JANDOVÁ, E. - SVOBODOVÁ, J. *Čeština pro učitele*. Opava, 2002 (např.)

PŘÍRUČNÍ MLUVNICE ČEŠTINY. Nakladatelství Lidové noviny Praha 1995, 1997

Rozšiřující:

DANEŠ, F. a kol.: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha 1997

ENCYKLOPEDIČKÝ SLOVNÍK ČEŠTINY. Karlík, P. - Nekula, M. - Pleskalová, J. (eds). NLN - Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002 ...

Nový... CzechEncy

MANUÁL LEXIKOGRAFIE. Čermák, F., Blatná, R. (eds). H&H Jinočany, Praha 1995

MARTINCOVÁ, O.: *Nová slova v češtině. Slovník neologismů*. Praha 1998

MARTINCOVÁ, O.: *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. Praha 1983

NĚMEC, I.: *Vývojové postupy české slovní zásoby*. Praha 1968

Elektronické zdroje:

- mohou nahradit základní učebnici, nikoliv ovšem přednášky:

LEXIKOLOGIE. Učební text. Katedra českého jazyka a literatury s didaktikou PdF OU. Ostrava 2003; dostupné z

<http://www.osu.cz/fpd/kcd/dokumenty/cestinapositi/lexikologie.htm...> LEX-OU

HAUSER, Přemysl. *Základní pojmy z nauky o slovní zásobě a tvoření slov*. Brno : Masarykova univerzita, 2009... dostupné

z http://toc.nkp.cz/NKC/200907/contents/nkc20091964196_1.pdf

Nový encyklopedický slovník češtiny (online). Dostupné z <https://www.czechency.org/> (*CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*)...

- popř. obdobné zdroje... (na netu je spousta dalších vhodných odkazů!)

Úkoly prvních dvou seminářů:

1. Ukázky lexikologických cvičení:

- a) Lexikální sémantika, hry se slovy aj.
- b) Společná cvičení: stratifikace slovní zásoby, lexikologická analýza...
- c) Další nabídka (zadání cvičení)

2. K praktické seminární práci:

2.1 společný nácvik (na textu slovníků)

2.2 příklady *lemmatizace*:

- uspořádání heslového slova
- praktická lemmatizace
- ukázky práce s kartotékou (zadání)
- postup podle zadaných algoritmů (srov. návod k lemmatizaci + výklad)

2.3 rozdělení práce: zpracování *kartotéky* a *databáze* (apod.)

Opakují:

Společný e-mail: lexikologicky.seminar@seznam.cz

Heslo: lexikologie01